

Jól ismert kellékeket vonultat fel Eörsi István könyvalakban is megjelent drámájában. A mű természetesen az elmegyógyintézetben játszódik, van benne bírósági tárgyalás előre meghozott ítélettel, a hatalommal való azonosulás dilemmája, paranoia és tudathasadás, vívódás forradalom és alkotó rendcsinálás között, vagyis minden, ami a történelem sodrába került embert a mélybe ránthatja, vagy a magasba röpítheti.

Történelmi szituációt, emberi viszonyokat és jellemeket, konfliktusokat nem az író teremt újra, hanem azok ismétlik önmagukat. Alig van olyan politikai helyzet, ami a távolabbi vagy közelebbi történelmünket elkerülte volna. Mivel tehát a játékot a történelem rendezte, a „szokványelemekért” számlánkat oda kellene benyújtani. Eörsi azonban mégis értő beszélgető partnerünk lehet. Parabolájában elkerülhetetlenül benne vannak történelmünk kelletlen kellékei is: bolondok háza, konstruált per, vagy a forradalmat követő rendcsinálás áldozatainak tragédiája. Azonban kár, hogy a Széchenyi-problémát a legkézenfekvőbb és kicsit divatos helyszínen és időpontban, hagyományos drámai formák felhasználásával ábrázolja. Ezzel a fenntartással azért hozok elő, mert az ötletes jeleneteket és az éles rípotokat esetleg más drámai helyzetekben is megvalósíthatta volna.

A darabból azt tudjuk meg, hogy az öngyilkosságot egy épeszű, racionális és szellemileg élénk ember határozza el és hajtja végre. Az árnyak megjelenése, vagyis az üldözöttség ábrázolása tehát inkább a mondanivalót kifejező írói fogás, amely alkalmas néhány pazar jelenetbe foglalt pergő párbeszéd közlésére.

Eörsi jól mutatja meg azt a valós lelkiállapotot, amelyben a korábbi forradalmár vagy reformer magasabb érdekek előtt meghajolva saját elpusztítására is rávehető. Eredményes írói taktika az, hogy az árnyakat is segítségül hívja a nagy történelmi személyiség likvidálásához. Júdász szerepre bőven van vállalkozó Babarczy hadtörténésztől Széchenyi Pichler nevű szolgájáig, azonban szükség van Széchenyi megváltó gesztusára is. Eörsi nem a

tébolyultságban pisztolyt ragadó Széchenyi mítoszt frissíti fel az árnyakkal, ez csak eszköz a belső monológ, vagy a múlt idézetének hagyományosabb formái helyett, s lehetőség a parabola mába mutató ívének meghúzásához. Az író úgy közelíti a témához, hogy a múltól szólva jelenünk problémáiról is beszél, vagyis egyszerre vállalja múltbeli önismeretünk felmérését, és a jelenkori gyarártását.

Bravúros jelenet a Metternich és Kovassuth árnyaival lefolytatott tárgyalás, amelyben Széchenyi egyszerre ítéskész és vádolt. Formailag párhuzamba állítható (etikailag aligha) azzal a jelenettel, amelyben a gróf a koporsó-

ba betölt Kecskeméthy Aurél íróval polemizál. Utóbbi egyszerre cenzora is önmagának, vagyis élhet azzal a látszólagos lehetőséggel, hogy szabadságának korlátait saját maga állíthatja fel. Hogy mi értelme van ennek, azt az egyik példabeszédből tudjuk meg. Az asszony a folyó fölötti gerendán egy kutyát csalogtat magához, majd a folyó közepén mindig belöki a vízbe. A kutya kiúszik és újra elindul, akárhány-szor. Mi az értelme ennek a macakcságnak? Megtanul úszni. Eörsi realitásérzékére vall, hogy nem kérdezi meg; miért nem a biztonságos pallón megy át? Mert nincs palló. (Magvető)

Rácz Péter

Héra Zoltán: Dél az öbölben

Héra Zoltánnál a teremtés teremti újra a költőt ént. Héra ilyen szempontból „hagyományos” költő: hagyja megláttatni önmagát. Segít is. Az ő tisztázásainak természete ezt kívánja. Hogy aztán ez a megmutatás sokszor s talán épp legjobb pillanataiban — az önmagának való megmutatkozás köreiből szorul vissza, azt számvetéseinek jellege diktálja.

Égész eddigi életműve annak bizonyossága, hogy azokhoz a megszűröl érkezettekhez tartozik (hogy elhagyjuk végre a „fönt” és „lent” tehetetlenné tevő kategóriáit), akiknél személyiségmegvonássá válik az örökös viszonyításigény: nemcsak a közös utak és egyéni elfáradások, hanem az egyéni utak és közös elfáradások kapcsolatait, „jogosságát”, következményeit és idejét kell keresnie.

Új kötete kezdőversének alapmotívuma a menekülésvágy. Ez az önmagának mondott „szökj!” ott lebeg az egész kötet fölött. A „dél” Héránál az akár jogos, akár jogtalan megnyugvás, az „eléréndő” visszatérő szimbóluma. („vitézek, holnap már délen leszek!”, „vők a dél ... megtanultak, / hogy ellopják az időt”). A „tél” ezzel szemben a tisztázás, a kegyetlen számvetések, a „téli éjszakai” jelenérzékeltés tartománya („a számadás évada jön... a tél fia volnál”). A történelemből való „kiiktatódás” — mint

lírai lehetőség is — számára magával a halállal egyenlő: „viszsa, vissza? — / Volt torkok, hült garatok, / pályáját fonákra ki fordítja? / Hol örvény útján, holtvíz dagályán / hogyan úszhatnál virult hazánkba vissza?”

Ennek a világviszolvnak a tapasztalás gögje ad hitelt. „Tisztultal lángban, tisztulhatna most már a láng is.” Másol: „Mi vagyok én, ha nem az érkezés?” — írja a nála jellemvonássá vált fiatalos hittel.

A Dél az öbölben című vers joggal lett címadó. Az indító vers szökésre, öbölhagyásra zaklató indulatát ez a vers vonja vissza: „szegődés, szökés, a toll fegyverzaja, hogy távolodtok!” De a déllel való találkozás nem a harmóniát jelenti itt, hanem a mámort, és az új tisztázások idejét. Ez a találkozás a nagy veszteségek utáni kényszerű megbékélésbefáradásról tudósít. A korábban olyan gyakori kérdéseket sőhajok, elnémulások, felkiáltások váltják föl. És a fölismerések súlyosságukkal arányosan csöndesülnek.

Nemcsak a címadó vers, a kötet fölépítése is elégikus. Úgy tűnik, út és magatartás dialektikája foglalkoztatja legjobban Hérát, válik nemcsak egy-egy verse (Ének az eltérítettéért), de talán egész költészete tárgyává. (Szépirodalmi)

Körmendy Zsuzsa